

NAKU

NASJONALT KOMPETANSEMILJØ
OM UTVIKLINGSHEMNING

UTVIKLING

Oktober 2007 | Nummer 3 | Årgang 1 | www.naku.no

KOMPETANSE I UTVIKLING

Autisme

– Å leve for seg selv, i sin egen verden.

Side 4 - 5

Utdanningstanker

Fra Utdanningsminister Øystein Djupedal.

Side 6 - 7

Christian Wendelborg

En kunnskapsbank om personer med utviklingshemning.

Side 8

LEDER

BORGUNN YTTERHUS

Et felles løft for skolen?

Mandag 24. september holdt Statens Råd for Funksjonshemmede en "Høringskonferanse om utviklingshemmedes levekår" i Oslo. Hvordan ser det ut 16 år etter reformen? Arbeids- og inkluderingsminister Bjarne Håkon Hansen åpnet med blant annet å minne om at:

- Vi (Norge) SKAL ha et inkluderende samfunn
- ALLE skal med

Det er godt med en ambisøs regjering som vil inkludere, og vi ser fram til regjeringens satsing nettopp innenfor dette området. Vi ser fram til det fordi innleggene fra forskere og fagfolk fra felt som bolig, arbeid, skole, fritid, helse- og sosial konkluderte vel alle med at vi fortsatt har svært mye igjen å jobbe med for å nå dette målet. Dette er alvorlig og geriljaen må nok en gang komme fram fra skyttergravene og kjempe! Samtidig er det en fare for at vi i elendighetsbeskrivelsenes rus gir vann på mølla til de som synes inkluderende samfunn ikke er en verdi de vil arbeide for. Jeg vil derfor minne om følgende: En ting er at det fortsatt er mye ugjort, men det betyr slett ikke at alt var meget bedre for. Lossius-utvalget (NOU 1973:25) sprenger jo nettopp sitt mandat som var knyttet til å fremlegge forslag til retningslinjer og målsetting for den videre utbygging av åndssvakeomsorgen, fordi de gjennom sitt arbeid kom fram til at HVPU sitt tilbud var medmenneskelig, sosialt og kulturelt uakseptable levekår. Mye er faktisk blitt bedre i løpet av disse 16 årene. Men for å få viten om hvilke virkemidler som er best egnet både på statlig og kommunalt nivå, må vi ikke bare ha enda bedre kjennskap til hva som skjer, og hvor det skjer. Vi må også tørre og ville la våre egne mentale bilder av utviklingshemmete mennesker sprenges, og trolig derigjennom også se nye og andre muligheter til deltakelse enn de vi ser i dag. Slik kan vi kanskje alle møte samfunnet og motta respekt slik vi er, og ikke slik samfunnets institusjoner forventer at vi burde være. NAKU har som ambisjon å systematisere kunnskap og spre eksempler som utfordrer våre forestillinger om hva som er mulig i et mangfoldig samfunn hvor alle er med, og kan slik sett bidra både med praktiske råd og mental dynamitt. Margaret Whitehead (1992) laget en distinksjon mellom "inequality" (ulikhet) og "inequity" (uønsket ulikhet / urettferdighet) i helse og påpekte alvorret i å tillegge mangfold og ulikhet en moralsk dimensjon som overførte betydningen av ulikhet og mangfold til avvik og urettferdighet. Med denne distinksjonen var ikke ambisjonen å si at avvik og urettferdighet ikke fantes. Tvert om, hun ville minne om at vi må øke bevisstheten om når, overfor hvem og hvordan vi lett kan komme til å kople moral inn i våre faglige vurderinger. Hennes distinksjon og påminnelse er ikke bare relevant innenfor helsevesenet, men den har gyldighet innenfor all profesjonell tjeneste- og service yting i et samfunn for alle.

Dette nummeret av Utvikling har fokus på oppvekst

og utdanning. Skolen er en av de viktigste arenaer i de oppvoksende slekters liv gjennom at det er den eneste arena vi er på i livsløpet hvor vi møter alle jevnaldrende. Ethvert barn som oppholder seg i Norge i mer enn tre måneder har både en rett til å motta og en plikt til å ta imot grunnskoleopplæring. Skal retten være reell for alle må selvsagt opplæringa tilrettelegges ut i fra den enkelte elevs behov og forutsetninger. Den nye opplæringsloven åpner opp nettopp for denne muligheten gjennom at klasseinndelingen er opphevet (Opplæringsloven § 8 - 2), og det uttrykkes klart at gruppene må organiseres på en måte som er pedagogisk og trygghetsmessig forsvarlig og samtidig ivaretar elevenes behov for sosial tilhørighet. I Kunnskapsloftet (Rundskriv F-13/04) understrekes det videre at skolen skal gi alle elever like muligheter til å utvikle sine evner og talenter både individuelt og i samarbeid med andre. Lærelyst og nysgjerrighet er andre viktige stikkord, samt psykososialt arbeids- og læringsmiljø. I tillegg er retten til spesialundervisning opprettholdt i den nye opplæringsloven, selv om Kvalitetsutvalget foreslo å ta bort den juridiske retten til spesialundervisning. Noe av årsaken til at dette forslaget ikke ble vedtatt lå nok i skepsisen og uroen rundt om dagens skole har ressurser og repertoar som faktisk evner å tilrettelegge for alle. Foreliggende forskning om utviklingshemmetes opplæringstilbud i norsk grunnskole peker i retning av at opplæringslovens unntaksbestemmelse i økende grad benyttes. Det betyr at organiseringa skjer etter faglig nivå særlig i store bykommuner. Likeledes fremkommer det at lærerne selv opplever at det didaktiske repertoaret er ufullstendig (Ytterhus & Tøssebro 2005). I Sosial- og Helsedirektoratets rapportering "Full deltakelse for alle?" rapporteres det fortsatt om lite kunnskap rundt hvordan enhetsskolen kan tilrettelegge for inkluderende opplæring (Wendelborg 2006). Trolig har Peder Haug helt rett når han konkluderte i sitt innlegg på høringskonferansen med at "Dei som ikkje kan møte skulen, slik skulen er, får ofte problem." Barn og unge med utviklingshemming er blant disse. Skal skolen bli et godt sted for alle, må fagfolk og politikere, utviklingshemmete og deres foreldre kanskje sammen "koke hode" (Erlend Loe: Kurt koker hodet) for å hjelpe hverandre til ikke bare å endre våre mentale bilder av utviklingshemmete, men også våre mentale bilder av hva skole og god pedagogikk faktisk kan være. Vi har knapt dokumentasjon på at vi har prøvd å utnytte potensialet som ligger i lovverk og rundskriv. Her trengs et kritisk blikk på om de eksisterende virkemidler faktisk tas i bruk, evalueres og utvikles slik at vi i større grad unngår å skyve menneskelig mangfold gjennom moralens dør og inn i avvikets rom!

Borgunn Ytterhus / Dr polit.
Førstemanuensis NTNU og varamedlem i NAKUs tverrfaglig rådgivende faggruppe.

NAKU's hjemmeside

Besøk vår hjemmeside. Den oppdateres fortløpende med interessant og nyttig stoff.
www.naku.no

Utdanningstanker

fra utdanningsminister Øystein Djupedal
side 6 - 7

Redaktør

Karl Elling Ellingsen
Ansvarlig redaktør og daglig leder, NAKU

Redaksjon

Karl Elling Ellingsen
Ansvarlig redaktør og daglig leder
Kim Berge
Rådgiver
Aud Selboe
Seniorrådgiver
Reidar Sandnes
Prosjektleder
Idun Haugan
Journalist

Foto

Forsidefoto: ©Luth

Redaksjonen tar i mot tips på telefon 73 55 93 86

Kontakt

Telefon 73 55 93 86
e-post karl.e.ellingsen@hist.no
www.naku.no

NAKU er opprettet som en selvstendig enhet ved HIST, Høgskolen i Sør-Trøndelag

Design

Respons Reklamebyrå
Telefon 73 53 81 00

Voksenopplæring

Gjøvik kommune som har ca. 30 000 innbyggere har valgt å samle all voksenopplæringen som de har ansvar for i ett senter som heter Gjøvik Læringscenter.

Senteret har 5 avdelinger:

- Norskavdeling; som gir norskopplæring til voksne innvandrere (ca. 150 elever).
- Grunnskoleavdeling; som underviser nordmenn og innvandrere som ønsker å ta grunnskoleeksamen for voksne (ca. 40 elever på heltid).
- Spesialundervisningsavdeling; som gir individuelt tilpasset opplæring og som har ca. 40 elever.
- Logopedavdeling med 5 logopeder som arbeider med rehabilitering og med opplæring av barn, unge og voksne med ulike tale-problemer.
- Globus barnepark, med 25 barn til elevene på norskavdelingen og grunnskoleavdelingen.

Læringssettret har til sammen 45 ansatte, og lærerne gjør til sammen 35 årsverk. 10 av lærerne arbeider på avdelingen for spesialundervisning. Elevene på denne avdelingen har ulike problemer som gjør at de har behov for spesielt tilrettelagt undervisning. Det kan være psykisk utviklingshemming, hjerneskade etter ulykke eller sykdom, psykiske problemer av en eller annen art, eller lese- og skrive problemer.

To hovedmålsettinger for Gjøvik Læringscenter er:

- at vi skal arbeide for at elevene skal få et meningsfylt liv som sikrer dem adgang til kunnskap, informasjon og ferdigheter som fremmer deres personlige utvikling og gjør dem i stand til å samhandle med andre i nærmiljø, arbeids- og samfunnsniv.
- Å gjøre elevene i stand til å bestemme over egne liv og påvirke sine omgivelser på en sosial akseptabel måte, slik at de kan fungere i et sosialt fellesskap der de tar ansvar for seg sjøl og andre.

De elevene som får tilbud på avdeling for spesialundervisning, får en individuell opplæringsplan. De fleste elevene søker om tilpasset grunnskoleopplæring etter § 4A-1, men en del søker også spesialundervisning etter § 4A-2 i opplæringsloven. Da må de ha en sakkyndig vurdering av PP-tjenesten. Senteret har regelmessige møter med PP-tjenesten.

De fleste elevene får opplæringen i en gruppe, men noen elever får enetimer. Mye av opplæringen er knyttet til basisfagene, norsk, matematikk og data. Vi har også grupper som arbeider med musikk og med sansemotorikk. Her er det flere lærere og elever sammen. En av lærerne har ansvaret for en musikkgruppe som heter Korpus som en del av jobben sin. De møtes på kveldstid en gang i uka. Dette er et samarbeid med kulturetaten i kommunen. Læringssettret har en fin kantine som er åpen i matpausen midt på dagen 4 dager i uka. Elever fra avdeling for spesialundervisning driver kantina to dager, og norskelever driver den de to andre dagene.

Hver år blir avdelingen enige om et tema som alle skal bruke litt tid på i de ulike fagene og timene de har. Ett år var det Alf Prøysen som var tema, så var det Mjøsa og i år er det helse og kosthold. Disse temaene fletter vi inn i de

ulike fagene elevene har, og ofte avsluttes det med en ekskursjon eller en oppvisning eller liknende. Det kan også hende at avdelingen bidrar med noe fra temaet på en kulturtime som vi arrangerer flere ganger i skoleåret og der de forskjellige avdelingene har ansvar på omgang.

De aller fleste elevene har et annet dagtilbud i tillegg til voksenopplæringen. Mange har f.eks. arbeid på en vernet bedrift eller liknende. Opplæringstilbudet varierer fra et par timer i uka opp til 15 timer. Det betyr at noen elever er her en dag i uka eller to, mens noen få er her hver dag.

Tidligere var avdeling for spesialundervisning mye større. Da drev vi med en del virksomhet som vi i dag ikke kaller spesialundervisning, bl.a. aktiviteter i svømmebasseng og med ridning. Dette mener vi vanligvis hører mer under fritidsaktiviteter eller fysisk trening og er oppgaver som andre fagpersoner kan gjøre like godt eller bedre enn lærerne. Men det har vært et problem når vi utviklet disse tilbudene at det ikke var noen til å ta over. Samtidig var vi nødt til å prioritere annerledes for å kunne gi et tilbud til alle de nye som ønsket opplæring innenfor basisfagene. Mange av elevene her hadde fått opplæring i veldig mange år, og det var vanskelig å vite om deres behov var vedlikehold av ferdigheter de hadde, om de fortsatt kunne lære noe nytt som var viktig for dem, eller om de gikk her av gammel vane.

For oss er det viktig at den opplæringen vi gir skal være en del av helhetstilbudet til eleven, dvs. det må være en sammenheng med det de lærer her og de aktivitetene de har ellers i uka, f.eks. i fritida og på arbeide. Det blir derfor viktig at vi samarbeider med miljøpersonale og andre og har jevnlig ansvarsgruppemøter der helheten står i fokus.

Dersom du vil vite mer om oss kan du se på vår hjemmeside www.glsn.no Der finner du også telefonnummer og e-postadresse dersom du ønsker å ta kontakt med oss.

Å leve for seg selv, i sin egen verden

- Vet du hvordan modellbåter er bygd opp? Det er "Petter" som spør. Han legger vekt på DU, og ser lenge på meg. Jeg er på Opplæringscenteret for barn og unge med autisme.

Tekst: Sara Husby

Jeg vet ikke hvordan de bygges, og "Petter" ser skuffet ut. Opplæringsstilbudet i en av de største byene i Midt-Norge er det eneste tilbudet av sitt slag i byen. Her tilbringes skoledagen for 24 elever, nesten dobbelt

så mange lærere, og for anledningen én journaliststudent. Elevene, som er i alderen seks til seksten, får gjennom mål ut ifra Kunnskapsløftet

en så normal skolegang som mulig. Det tilrettelegges for hver enkelt elev, og det er stor forskjell på grad av autisme hos barna.

"Lise", en av pedagogene som jobber med "Petter", forteller meg at elevene legger opp en dagsplan, og at det er denne som følges for å strukturere skoledagen. "Petter" er akkurat ferdig med å lese, og plukker ned "lese-lappen" fra timeplanen. Hva er neste gjøremål? Trettenåringens fingre leter seg nedover på planen før den stopper ved "lunsj"

Ting tar tid

- *I like german food.* Det er baguette som står på menyen torsdager, og "Petter" er ikke særlig fornøyd. Han skal etter planen finne

fram tallerken, bestikk og pålegg selv, men i dag går det sakte. - *Jeg liker aldeles ikke baguette, bare om det er Big Bite.* Han prøver seg gang på gang men "Lise" rister bare på hodet. Det begynner å ta litt tid, og "Lise" spør om hun skal hjelpe til med pådekkingen. Nei takk, ingen hjelp ønskes. "Petter" setter et glass på

hver side av fatet, ett til melk, ett til vann. Det er klart for lunch. Men, det er noe som er feil, han får ikke til å smøre på baguetten, og det hersker i ti sekunder full forvirring. Han har funnet fram gaffel i stedet for kniv. Lunsjen inntas med stor appetitt, baguette med leverpostei.

- *Var det godt, spør "Lise"?* - *Jaa, jeg liker baguette,* mumler "Petter" tilbake. "Lise" ser på meg og smiler, - *ja, husk det,* sier hun og rufser elleveåringen i håret.

På Opplæringsstilbudet jobber det ca halvt om halvt med pedagoger, altså allmenn- og førskolelærere, og miljøterapeuter, hovedsaklig vernepleiere og omsorgsarbeidere. Det samarbeides om å gi elevene en mest mulig

varierte hverdag, i tillegg til det de opplever hjemme eller hos avlastningsfamiliene.

En gutt som meg har ikke hjernefeil

Jeg kjenner plutselig en liten, kald hånd i min, - "Nils". Han ser løst ut i rommet og smiler, jeg vet ikke helt hva jeg skal gjøre, men smiler tilbake. Han slipper, og går målrettet tilbake til videoen som står på i fellesrommet. En annen elev dukker opp i kjøkkendøren, og "Petter" stopper helt opp. Det er "Ola", og de to går ikke overens. En lærer kommer og henter "Ola", og "Petter" viser triumferende tommelen opp.

Illustrasjon: Elisabeth Sørsæther Stene

- Jeg liker ikke "Ola", han bråker. Han kan ikke snakke, og derfor bråker han. Han har en hjernefeil som heter autisme, sier "Petter" og ser på "Lise" for bekreftelse.

- Er det flere her på opplæringscenteret som har det, spør jeg.

- Det vet jeg ingenting om.

- Har du det?

- Nei, en gutt som meg har ikke hjernefeil.

"Lise" fortsetter:

- Men du har autisme?

- Ja, sier han og ser ut vinduet.

- Da kan autisme være veldig forskjellig da, spør "Lise". Ikke noe svar.

Babygulrøtter

"Petter" er en meget oppegående ung mann. For ikke lenge siden inviterte han hele skolen på vernissage, hvor gjestene fikk servert epleraser i stettglass. Gjestene kunne så nyte drinkene mens de gikk rundt og så på kunstutstillingen han hadde satt i stand.

- Å nei da du. Det der er ikke babygulrøtter. "Petter" ser skeptisk på den oppskårne gulroten som blir plassert foran han på bordet. - Du spiste det i

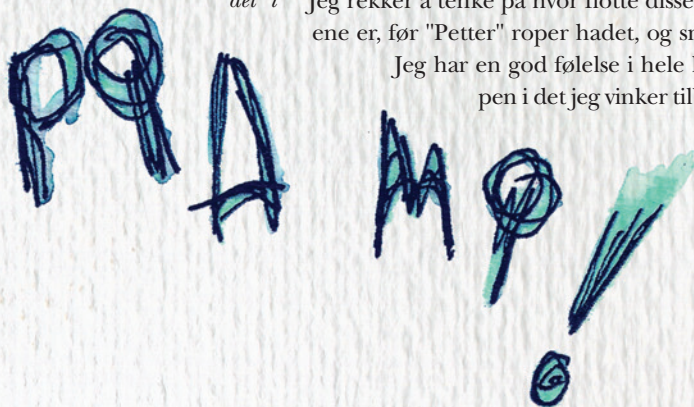
går også, og det er akkurat de samme gulrøttene, forklarer "Lise".

En stor del av hverdagen til disse barna er avhengig av faste rammer, og den minste forandring kan sette himmel og jord i bevegelse. Denne gangen gikk det heldigvis greit, og gulroten inntas. Om ikke annet, noe saktere enn vanlig.

- **PIA MI.** Det tar en stund før jeg skjønner at det er meg "Lasse" mener. Han smiler og kommer mot oss. På vei mot bordet stopper han opp og omfavner "Petter", før han setter seg på plassen sin. Ute begynner det å bli mørkt, og Petter" er ferdig med maten. Det er tid for en av dagens siste aktiviteter, sang. Han synger av full hals, med en sangstemme som befinner seg midt i den sjarmerende delen av stemmeskiftet. På spørsmål om hvilken sang de skal synge svarer "Petter" med å rope ut: - *Hysj, hysj, ikke si det*, og stryker "Lise" over kinnet. Hvordan modellbåter bygges er ikke lenger like interessant, så jeg tar jakken og sniker meg lydløst ut i høstkvalden.

Jeg rekker å tenke på hvor flotte disse ungdomene er, før "Petter" roper hadet, og smiler.

Jeg har en god følelse i hele kroppen i det jeg vinker tilbake.

Autisme:

Autisme er en omfattende funksjonshemming som særlig påvirker kommunikasjon og evnen til sosialt samspill. Funksjonshemmingen framtrer som regel før barnet er tre år. Autisme er betegnelsen på et syndrom, dvs. summen av en rekke symptomer som opptrer samtidig.

Diagnoser innen autismspekteret omfatter diagnoser som autisme (infantil autisme), Asperger syndrom (egen brosjyre), atypiske former for autisme og psykisk utviklingshemming med autistiske trekk. Mennesker med autisme kan i tillegg også ha andre funksjonshemminger og sykdommer.

Forekomst og årsak

Forskningen viser at forekomsten av mennesker med diagnose innen autismspekteret er ca. 3 - 5 pr. 1000 innbyggere og er hyppigst hos gutter.

En organisk hjerneskade regnes som grunnleggende, men årsakene er fortsatt usikre. Det forskes mye på området, og man vil i framtida trolig finne flere årsaker til autisme. Det er enighet blant forskere om at psykososiale faktorer eller spesielle opplevelser i barndommen ikke forårsaker autisme.

Symptomer og kjennetegn

Symptomene kan være tilstede allerede ved fødselen av, men kan også oppdages senere.

(Kilde: Autismeforeningen i Norge)

Utdanningstanker fra utdanningsminister Djupedal

NAKU har stilt utdanningsminister Øystein Djupedal en del spørsmål rundt utdanningstilbudet for psykisk utviklingshemmede. Han har reflektert rundt hvilke spesielle utfordringer vi står overfor når det gjelder denne gruppens muligheter for skolegang og utdanning. Videre har vi bedt ham respondere på hvorfor det er viktig med utdanning – også for denne gruppen av befolkningen, om hvordan utdanningstilbudet fungerer i dag og om det er noe man burde endre på. Her er Djupedals tanker rundt temaene:

Alle barn og unge skal bli sett, utfordret, stimulert og motivert for å lære samt få mulighet til å utvikle seg både faglig og sosialt. Likeverdig, inkluderende og tilpasset opplæring er overordnede prinsipper i norsk skole. Dette har ligget fast gjennom flere skolereformer og er svært viktig for regjeringen. Utgangspunkt er at alle elever har utviklingsmuligheter, og alle har krav på at nettopp det blir tatt på alvor, sier utdanningsminister Øystein Djupedal.

I mars 2006 ble det satt søkelys på skolesituasjonen til barn med utviklingshemming i etterkant av visningen av dokumentarfilmen «Jenta fra Oz». Den ærlige og gripende historien til den ti år gamle jenta Christina og hennes familie tyder på at det tidvis er eleven som må tilpasse seg systemet og ikke omvendt. Det viser at det er store utfordringer når det gjelder elevene med utviklingshemming, både i grunnskole og videreutdanning. Barna, ungdommene og voksne med utviklingshemming er en sammensatt gruppe med svært forskjellige forutsetninger og behov når det gjelder skolegang og den voksne liv. Gruppen rommer blant annet mennesker som har omfattende behov for støtte og hjelp i alle livets forhold og situasjoner. Usikkerheten og utryggheten enkelte foreldre opplever når det gjelder sitt barns opplæringssituasjon er på mange måter uverdige, og hører ikke hjemme i den skolen som vi søker mot.

Individuell utdanningsplan

Elever som ikke får et forsvarlig utbytte av opplæringen har rett til spesialundervisning etter

enkeltvedtak. Det skal da utarbeides en sakkynlig vurdering og det skal utarbeides en individuell opplæringsplan (IOP). Når den individuelle opplæringsplanen skal utarbeides danner Kunnskapsløftets læreplaner for fagene utgangspunktet for de individuelle læringsmålene. Her vil det kunne være store forskjeller mellom elever der noen vi arbeide med mål knyttet til grunnleggende ferdigheter mens andre vil arbeide med noen av kompetansemålene læreplanene skisserer. Men for noen av elevene med omfattende utviklingshemming, kan vi stå i fare for at skolene ikke klarer å dra nytte av læreplanene i Kunnskapsløftet. Det er en utfordring at dette kan skape forskjeller og tilfældigheter når det gjelder tilrettelegging av skoletilbudet for denne gruppen.

Lærerkompetanse

Lærerkompetansen er en avgjørende faktor for elevers læringsutbytte. Dette gjelder alle elever og særlig de med behov for særskilt tilrettelegging. Elever med utviklingshemming er sårbare og har varierende behov for individuell tilrettelegging, men et vedvarende behov for en inkluderende holdning hos personalet. Det er en stor utfordring å skulle videreutvikle den kunnskapen som skaper den inkluderende skolen.

Samtidig vil jeg peke på en utfordring som går ut over utdanning og skole. Det er viktig å ha gode tilbud i lokalsamfunnet for menneskene med ulik grad av utviklingshemming og bistandsbehov. Opplæringen kan ikke sees uavhengig av hvilke muligheter for deltakelse og

livsutfoldelse som det voksne livet gir. Det er dette livet opplæring og utdanning sikter mot!

Kvalitetsmål

Utdanning er viktig for alle grupper og enkeltindivider i vårt samfunn. Utdanningen av mennesker med utviklingshemming er et mål på kvaliteten i samfunnet, og dermed en viktig oppgave som må følges opp. For hvert enkelt menneske med utviklingshemming er retten til skolegang og opplæring tilpasset egne forutsetninger og muligheter kanskje enda viktigere enn den er for alle andre. Hemninger skaper sårbarhet som et godt tilpasset opplæringstilbud kan kompensere for.

Utviklingshemming betyr nettopp at utvikling ikke alltid kommer av seg sjøl, under de forutsetningene som den «vanlige skolen gir». Skolen og skoletilbudene må tilpasse seg forutsetningene og behovene som elevene med utviklingshemming har. Den må strebe mot å bli den inkluderende skolen. Skolen må skape dette fellesskapet, hvor hver elev, også elever med omfattende utviklingshemming, kan delta aktivt og bli sett og lyttet til. Da får utdanning av mennesker med utviklingshemming avgjørende betydning for eleven og for samfunnet.

Redusere barrierer

Kunnskap om funksjonshemmedes situasjon i opplærings- og utdanningsinstitusjon er sentralt i arbeidet med å redusere funksjonshemmende barrierer og bedre livskvaliteten. Vi har imidler-

tid lite dokumentasjon om tilstanden på feltet. Temaet har vært lite prioritert i forskningen.

Det har vært en stabil andel elever som har mottatt spesialundervisning etter enkeltvedtak i løpet av de siste fem årene (rundt 5,5 prosent). For elever med store lærevansker har man sett en økning når det gjelder bruk av assistenter i klassen. Det har videre i løpet av de siste seks årene skjedd en økning i antall elever som mottar segregerte tilbud, enten i form av spesialgrupper i ordinærskolen, eller i form av spesialscole. Andelen er likevel lav, hvor andelen sett i forhold til det totale elevtallet i grunnskolen økte fra 0,49 prosent i skoleåret 2001-2002 til 0,64 prosent i 2005-2006. Dette viser en begrenset segregering av elever i norsk skole og andelen er blant den laveste i Europa. Tallene er likevel usikre og vi mangler en samlet oversikt over antall og utforming av såkalte forsterkede skoler i kommunene. Vi har en utfordring når det gjelder en antatt fremvekst av slike skoler på den ene siden, og den uttalte målsettingen om inkludering og en skole for alle på den andre siden. Enkelte dokumenter har vist at rundt 30 prosent av barn med sterk grad av funksjonsnedsettelse ikke går i nærskolen.

Ulike behov og forutsetninger

Elevene med utviklingshemming er svært forskjellige med ulike behov og den lokale skolen har også forskjellige forutsetninger og muligheter. En mulighet til å styrke den lokale og inkluderende skolen for elevene med utviklingshemming, ligger i å sette fokus på innholdet i skoledagen. Det betyr at skoleeier må styrke lærernes erfaring og kompetanse i forhold til hva som kreves for å få et bedre tilpasset opplæringstilbud. Jeg mener også at det holdningsskapende arbeidet som gjøres ellers i samfunnet er av avgjørende betydning for hvorvidt elever med utviklingshemming møter en romslig skole som er beredt på å samarbeid på tvers av fag og profesjoner for å sikre eleven en tilpasset opplæring.

Til slutt vil jeg nevne at regjeringen har nedsett «Utvalget for bedre læring for barn, unge og voksne med særskilte behov». Utvalget skal se på hele det spesialpedagogiske støtteapparatet samt samarbeidet mellom helsesektoren og opplæringssektoren på feltet. Utvalget skal

levere sin rapport innen 1. juli 2009. Rapporten vil danne grunnlaget for eventuelle endringer på utdanningstilbudet for denne gruppen elever.

For elever med store og sammensatte behov

er det viktig at ikke de pedagogiske mulighetene tones ned. Det er nettopp derfor særlig viktig å styrke skolens og den tilpassede opplæringen betydning for elever med utviklingshemming. Jeg vil nok en gang understreke at læring er viktig for alle!

En kunnskapsbank om personer med utviklingshemning

En sentral oppgave for Nasjonalt kompetansemiljø om utviklingshemning er å samle inn kunnskap om situasjonen til personer med utviklingshemning. En slik kunnskapsbank skal være et bidrag til å sikre gode tjenester og levekår for utviklingshemmete. For det er slik daglig leder for NAKU, Karl Elling Ellingsen skrev i forrige utgave av magasinet Utvikling: For å sikre gode tjenestetilbud kan vi ikke tro, men vite.

Kunnskapsbanken skal gi en oversikt over tilgjengelig kunnskap om tjenester og levekår

Kunnskapsbanken skal gi en lett tilgjengelig oversikt over hvilke lover og rettigheter som gjelder på dette område, så vel som på de andre livs-områdene for personer med utviklingshemning.

Selv om vi har lover og rettigheter om at barn skal få vokse opp i barnehager og skoler sammen med alle andre barn, vet vi at i praksis så skjer ikke dette alltid rundt om i kommunene i Norge. Rundt 30 prosent av barn med utviklingshemning går ikke på nærskolen eller får undervisning i spesialklasser eller i spesialskoler. I tillegg blir barn med utviklingshemning i vanlig skole ofte tatt ut av klassen og undervist alene eller i en gruppe med andre barn med særskilte behov. Hvor barnet

får opplæring kan være i tråd med foreldrenes ønsker, men om barn får gå på skole med andre barn uten utviklingshemning, bestemmes ofte av hvor barnet bor i landet og på holdninger og kompetanse i skolen. Et mål med Kunnskapsbanken er å samle inn kunnskap fra nasjonal og internasjonal forskning for å beskrive hvordan personer med utviklingshemning har det og hvilke utfordringer de ofte møter. Ved å gi en oversikt over hva vi vet om situasjonen til personer med utviklingshemning kan Kunnskapsbanken bidra til å vise, og kanskje bryte ned, barrierer for livsutfoldelse som utviklingshemmete kan møte.

får opplæring kan være i tråd med foreldrenes ønsker, men om barn får gå på skole med andre barn uten utviklingshemning, bestemmes ofte av hvor barnet bor i landet og på holdninger og kompetanse i skolen. Et mål med Kunnskapsbanken er å samle inn kunnskap fra nasjonal og internasjonal forskning for å beskrive hvordan personer med utviklingshemning har det og hvilke utfordringer de ofte møter. Ved å gi en oversikt over hva vi vet om situasjonen til personer med utviklingshemning kan Kunnskapsbanken bidra til å vise, og kanskje bryte ned, barrierer for livsutfoldelse som utviklingshemmete kan møte.

En ting er å vite hvordan mennesker har det, en annen ting er å vite hvordan en kan bedre situasjonen. Derfor vil Kunnskapsbanken samle inn gode eksempler på hvordan ulike kommuner, skoler og andre går fram for å gi et godt utdanningstilbud og en god oppvekst til barn med utviklingshemning. Slike praksis-eksempler kan eksempelvis være i form av film, læremateriell eller enkle praksisbeskrivelser. Dette vil også bli gjort for de andre livs-områdene som er med i Kunnskapsbanken.

Det viktigste med en kunnskapsbank er at den er åpen og lett tilgjengelig for alle som har behov for den. Kunnskapsbanken er under oppbygning og er/vil bli tilgjengelig på NAKUs hjemmeside på internett (www.naku.no). I tillegg til en oversikt og presentasjon av lover og rettigheter, eksempler på god praksis og kunnskap om situasjonen og levekår til personer med utviklingshemning, vil det være henvisninger på hvor en kan få tak i ytterligere informasjon og kunnskap. Dette kan være linker eller referanser til litteratur eller kontaktinformasjon til personer og institusjoner som jobber med utviklingshemning. Det er flere kompetansemiljøer rundt om i Norge som er med å bygge opp kunnskapsbanken og vi håper at den skal være ferdig i løpet av 2007. Den vil nok aldri bli helt ferdig for kunnskapen og situasjonen til utviklingshemmete utvikler seg og det vil forhåpentligvis komme nye gode eksempler som gjør at også kunnskapsbanken utvikler og utvider seg.

Av CHRISTIAN WENDELBOG
Stipendiat

Senter for funksjonshemming og samfunn

Skoletilbud på Røros voksenopplæringscenter

Det kan være litt forskjellige tilbud på voksenopplæringscenteret, avhengig av elevene har behov for.

Skoleavis:

Vi er 4 elever og 2 lærere som lager avis. Først velger vi et tema vi har lyst til å skrive om, så fordeler vi arbeid mellom elevene. Først kladder vi på papir, noen ganger må lærerne hjelpe oss å skrive det vi vil fordi det er vanskelig å skrive selv. Etterpå skriver vi det inn på datamaskin. Lærerne hjelper oss å rette og redigere. Noen ganger tar vi bilder med digitalkamera som vi bruker sammen med det vi har skrevet. Andre ganger tegner vi. Når vi er ferdig med å skrive, kopierer vi alle arkene til ei avis og deler ut til andre.

Lesesirkel:

Noen ganger hører vi på læreren som leser fra ei bok og noen ganger hører vi på lydbok, vi har noen lydbøker selv på skolen og så låner vi på biblioteket, å høre lydbok er artig. Vi snakker om det vi har hørt på.

Data/Internett:

Vi har egne e-postadresser og lærer å skrive og sende e-post til andre. Det er moro å få e-post, men det er mye å huske på: Brukernavn og passord og så finne den rette sida på internett. Vi lærer også å bruke internett til å finne bilder og ting vi liker. Det er artig å se på webkamera fra andre steder. Da kan vi forek-

sempel se hvordan været er på Bornholm eller i Spania.

Verkstedfag:

I verkstedfag lager vi forskjellige ting av tre eller stoff. Vi tegner, maler og syr. Noen ting er til pynt, andre ting er nyttige, som luer og tøfler.

Billedforming:

I billedforming tegner og maler vi på papir og lerret. Vi bruker kullstift, gråblyant, fargeblyant, trykk og maling. Vi lager linosnitt og silketrykk. Noen bilder beholder vi selv. Noen gir vi bort. Da Høyskolen i Trondheim hadde jubileum i høst, var noen bilder på utstilling der. Det er artig at andre ser dem.

Engelsk:

En elev har engelsk. Hun vil lære litt engelsk som hun kan bruke når hun reiser til utlandet på ferie, og når hun skal syng engelske sanger.

Ridning:

Noen elever har ridning på Kvernengan. Da stiller de hesten, børster og legger på salen før de rir. Det er alltid med noen og leier hesten. Det er fint for ryggen å ri.

Svømming:

I svømminga bruker vi bassenget i gymbygget. De som har svømming er i bassenget om tirsdagene. Da er vatnet ekstra varmt. Det syns de er godt og så er det viktig for musklene.

Fotokurs:

Mange syns det er artig å ta bilder. Lisbet tar mange bilder og hun ville ha fotokurs på skolen for å bli enda flinkere.

Sjølinsikt:

I sjølinsikt snakker vi om det vi syns er viktig. Vi lærer mer om oss sjøl, hva som er spesielt med å være psykisk utviklingshemmet og hvilke rettigheter vi har. Vi lærer også om lover og regler og hvorfor man er trist eller glad.

Samfunnsfag:

Noen elever har samfunnsfag. Det er fordi de vil lære enda mer om hvorfor ting er som de er og hvilke regler som gjelder for oss alle sammen. De lærer også om geografi og hvordan det er i forskjellige land.

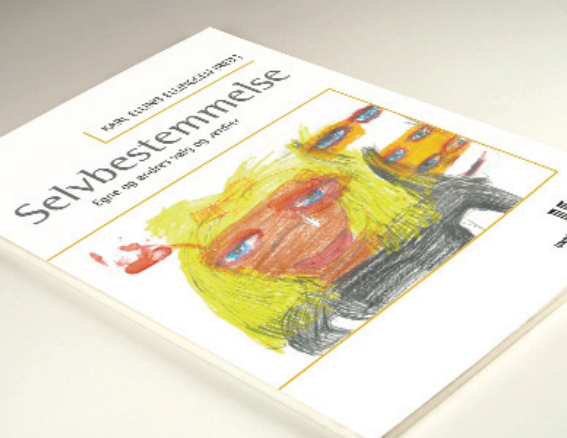
Friluftslivskurs:

En gang for året har vi friluftslivskurs. Da er vi ute hele dagen og lærer å fiske og lage mat på bål og på stormkjøkken. Vi røyker og steker fisk og padler kano. Vi lærer om kart og kompass, men det er vanskelig. Og så går vi tur i fjellet. De siste tre dagene overnatter vi ute. Da sover vi i bu, telt eller i lavvo. Og vi fisker mye.

Bornholmtur:

Mange elever har sykkel. Noen av dem har reist til Bornholm for å være med sykkelløp i mange år. Det er om høsten hvert år. Da er de på Bornholm ei hel uke og sykler lange turer.

LILL FÆMUNDSHYTEN
KILDE: "FRITT FREM" NR.23/2004

Selvbestemmelse

egne og andres valg og verdier

Dette er en annerledes bok om selvbestemmelse. En viktig del av boken er utviklingshemmedes egne stemmer, både gjennom fortellinger, poesi og bilder. Vi møter synspunkter og fortellinger om å bestemme over egen hverdag, kjenne sin egen historie, om å ha sin egen verdi og eie sin egen livsverden og sine egne livsprosjekt. Med utgangspunkt i utviklingshemmedes egne erfaringer og fortellinger løfter Ellingsen selvbestemmelse videre fra teoretisk forståelse og holdninger til synliggjøring og drøfting av konkrete eksempler på selvbestemmelse. Boka inneholder også filosofiske, utviklingspsykologiske og juridiske fagbidrag, og trekker inn norske, nordiske og internasjonale erfaringer og eksempler. Noen av spørsmålene som reises er: Hva er forholdet mellom medbestemmelse og selvbestemmelse? Kan man bestemme alt selv? Er det noen kognitive begrensninger for hva det kan bestemmes over? Hva er det filosofiske grunnlaget for selvbestemmelse? Og hvilke juridiske rettigheter og plikter er grunnlaget for dette? Hvilke konsekvenser får selvbestemmelse for tjenesteyterne og for profesjonsetikken?

Blant bidragsyterne er Wenche Dahlen, Marthe Wexelsen Goksøyr, Tore Frost, Per Lorentzen, Hanne Mathiassen, Audgunn Wilhelmsen og Trygve Wyller.

Karl Elling Ellingsen vant Universitetsforlagets fagbokpris, Idunn-prisen, for dette prosjektet i 2004.

(kilde: Universitetsforlaget)

Statped

[Statlig spesialpedagogisk støttesystem]

er et nasjonalt tjenesteytende system som legger til rette for kvalitativ god opplæring for barn, unge og voksne med særskilte opplæringsbehov.

Statped består av 13 statlige spesialpedagogiske kompetansesentre og fem spesialpedagogiske sentre som det kjøpes tjenester av. Statped skal:

- Gi faglig spesialpedagogisk støtte på individ- og systemnivå gjennom et avtalefestet samarbeid med oppdragsgivere i kommuner og fylkeskommuner.
- Videreutvikle spesialpedagogisk kompetanse til nytte for elever med store og spesielle behov, og for foresatte, lærere og andre fagfolk i skoleverket.
- Spre spesialpedagogisk kunnskap og kompetanse til brukere, fagfolk og samfunnet for øvrig.

Når kan Statped kontaktes?

Opplæringsansvarlige i kommuner/fylkeskommuner kan kontakte enhetene i Statped dersom det lokalt er behov for informasjon, veiledning og støtte utover det som det lokale hjelpeapparatet kan gi når det gjelder tilpasset opplæring.

www.statped.no

Statped

Statlig spesialpedagogisk støttesystem

Hvem er Trastad Samlinger

Trastad Samlinger er en stiftelse som arbeider for å fokusere på psykisk utviklingshemmedes kunst, kultur, historie og hverdag. Trastad Samlinger arbeider for å øke kunnskaper om psykisk utviklingshemmedes liv og røre i samfunnet. Fordi vi tror det er viktig å sikre mangfoldet og det inkluderende samfunnet på alle plan.

Vi arbeider spesielt med historien og kunsten til utviklingshemmede. Disse to områdene har tidligere vært forsømt i kulturhistorisk sammenheng. Vår oppfatning er at i et flerkulturelt, inkluderende samfunn skal det også være rom for psykisk utviklingshemmedes kulturuttrykk som en del av mangfoldet. Derfor arbeider vi for å få deres kunst ut i det offentlige rom.

Trastad Samlinger åpnet landets første museum for psykisk utviklingshemmedes historie sommeren 1996. Her legger vi spesielt vekt på sentralinstitusjonsfasen etter andre verdenskrig, men dekker også perioden før og etter HVPU-reformen vedtatt i 1985.

Trastad Samlinger jobber på non-profit basis og arbeider for å øke kunnskaper om psykisk utviklingshemmedes liv og røre i samfunnet. Et annet hovedmål for oss er å gjøre folk som ikke har sett den flotte kunsten utviklingshemmede lager oppmerksom på hva som foregår. På det kunstfaglige området vurderes ikke psykisk utviklingshemmede utfra en normaliseringstankegang. For oss er det viktig at det kunstneriske uttrykk tas på alvor og respekteres som selvstendig arbeid.

I dag arbeider vi for å bygge et nettverk mellom kreative psykisk utviklingshemmede i Norge. En stor del av utstillingen i galleriet er viet til å presentere arbeider som lages i dag. Men vår utstilling vil ikke bare få en nasjonal karakter. Vi knytter stadig nye internasjonale kontakter!

En viktig utfordring i dag er å lage utstillinger over hele landet både med aktive norske utviklingshemmede kunstnere og utveksling av utstillinger med kunstnere fra andre land.

Vi ønsker å stimulere til deltakelse og aktivitet. Kreativt skapende arbeid er en sunn prosess som fremmer identitet og egenutvikling i mennesket. Derfor arbeider vi i dag aktivt ut mot arenaer der også utviklingshemmede kan få opplæring og deltakelse i det inkluderende samfunn

Våre målsetninger er å stimulere slik at utviklingshemmede kan få tilgang til kunst- og formingsaktiviteter og samtidig gis et tilbud om faglig utvikling.

Økt kunnskap om formingspraksisens betydning for psykisk utviklingshemmede, studier av deres kunstneriske utvikling, sammenligning mellom flere utviklingshemmedes kunstneriske uttrykk er også viktige forskningsområder. Dette arbeider vi stadig med gjennom forelesninger knyttet til studenter og andre. Samtidig knytter vi til oss billedkunstnere som har vilje og kan tenke seg å arbeide med utviklingshemmede gjennom kurs og andre aktiviteter.

Kilde: (trastad samlinger, original teks er forkortet)

<http://www.trastad.no/default.asp>

Trastad Samlinger

Konstskolan Linnea:

3-årig utdanning for mennesker med intellektuell funksjonshemming.

Utdanningen bygger på avsluttet videregående skole og har 12 plasser pr. skoleår. Lærerne er utøvende kunstnere.

Slik søker du:

Det kreves et kunstnerisk talent og lyst og vilje til å arbeide med skapende virksomhet. Søkere må kunne følge lærerstyrt undervisning. Som søker må du gjøre et studiebesøk og vise eksempler på egen kunstnerisk virksomhet. Deretter kan du få en prøveperiode på en til to uker. Skriftlig søknad sendes så til skolen og opptaket skjer i løpet av mai.

Adresse: Långbro folkhögskola, Stora Mans Väg 1b, 125 59 Älvsjö, Sverige

Telefon: 0046-8-465 06 667

Mailadresse: linnea@langbro.fhsk.se

Hjemmeside:

<http://konstskolan.linnea.just.nu>

Johan Hansen

Født i Porsanger, 1947. Bildet er utlånt fra Trastad samlinger.

www.naku.no

Gratis abonement
Henvendelse: naku@hist.no